

ВЕНЦЕСЛАВ НИКОЛОВ
РЕАЛИЗМЪТ И ДУХОВЕТЕ У
ИСАБЕЛ АЛИЕНДЕ

chitanka.info

„Моята земя — това е цяла Латинска Америка.“ Това са думи на Исабел Алиенде, най-нашумялата латиноамериканска писателка днес. Разбира се, тя няма предвид тесния географски смисъл на понятието родна земя, макар че дори в това отношение нейната биография предлага любопитни подробности. Родена е през 1942 г. в Лима, Перу, но е чилийка. Племенница е на Салвадор Алиенде, който още от детските ѝ години е нейна пътеводна звезда. Другото светило на нейния житейски склон е майка ѝ. „Когато бях на възраст, на която момичетата си играят на кукли, тя ми даде специална тетрадка, за да си направя дневник, и ми разреши на една от стените в стаята ми да рисувам желани от мен неща“, спомня си Исабел Алиенде. Детските митически блянове не оставят бели петна върху „стената на желанията“. Но едва седемнадесетгодишна, Исабел Алиенде се сблъсква в друга стена — трудно пробиваемата бариера на професионалното утвърждаване на една жена в буржоазна латиноамериканска страна. Жена, решила да си извоюва място в живота не по удобния коловоз — като осиновена дъщеря на дипломат, а по стръмен път — като журналистка, на всичко отгоре сатиричка. Успява все пак. В Чили през бременното със събития седмо десетилетие на нашия век тя публикува стотици хумористични статии, пронизани от политическо злободневие. В тях избистря критичните си виждания за една от „най-представителните“ буржоазни демокрации на континента — чилийската. През 1970 година споделя народния възторг от изборната победа на блока на Народното единство, оглавяван от Салвадор Алиенде. И тя е Алиенде. Предлагат ѝ постове за изява, но отказва — стреми се към изява без постове. Търси своето място в онази къща на разбудени духове, в която се превръща Чили.

После... После идва „черният вторник“ — 11 септември 1973 година. С финансовата помощ и политическата благословия на вашингтонските си покровители превратаджиите на Пиночет свалят законното правителство на човека, към когото за първи път в чилийската история хората са се обръщали с думите „др. президент“. Фашистките метежници убиват Президента, отсичат ръцете на народния бард Виктор Хара, довършват психически Пабло Неруда. От чилийската политическа къща излизат добрите духове, в нея се вселява злият демон на Вартоломеевата нощ и на Освиенцим, на човекоотрицанието, на пещерния антикомунизъм.

Тя е последната Алиенде, напуснала окървавено Чили. „Венесуела стана моя втора родина. Когато си приготвих куфара да отпътувам от Сантяго, сложих в една торбичка няколко шепи пръст от градината ни. В Каракас я прехвърлих в една саксия и посадих в чилийската пръст незабравка. През всичките тези години тя все растеше ли, растеше. Като моята носталгия.“

Не обича да пътува, но все повече ѝ се налага. Когато в края на 1982 година дойде в Испания, където излезе „Къщата на духовете“, срещите и с читателите пълнеха барселонските и мадридските зали. Зарязали предколедната си суетня, студентски джинси, работнически якета, поовехтели вратовръзки на интелектуалци, скъпи костюми на четящия елит ръкопляскаха на невисока, около четиридесетгодишна жена. Заради нейната първа книга мнозина не бяха спали нощи наред, а някои дори признаваха, че не са ходили на работа, за да я дочетат. У тази дребничка смугла жена имаше нещо от магнетичното присъствие на Клара, от стеснителната усмивка и бадемовите очи на Бланка; обаянието на Алба, изстрадала и калила силата си в борбата срещу диктатурата. Ще ги срещнете след малко — тези „изключителни жени“, на които Исабел Алиенде е посветила книгата „Къщата на духовете“ — „това е историята на моя род“, най-често отговаряше тя, когато я питаха откъде е черпила материал за романа си. Роса Красивата е била нейна пралеля. Дали наистина е била зеленокоса? Не знае, но винаги са ѝ я описвали такава. В старата тетрадка с черни мушамени корици още от дете е записвала историите, които са ѝ разказвали вкъщи — и за огромното куче Барабас, и за Педро Гарсия Стария, който накара с добро пълчищата мравки да си отидат, защото пакостят, и Клара Ясновидката, и за приключенията на „живия труп“ вуйчо Маркос. От страниците на тази и на много по-отдавнашни тетрадки излизат като от гърлото на отпушена бутилка безобидни домашни духове, които току се объркват в предсказанията къде в голямата Къща на ъгъла е скрито съкровище, а то май не било в тази къща, а в темелите на отсрещната...

Впрочем нека не ви разказвам романа. В първите му глави на някого може да се стори, че в дома на Исабел Алиенде хората са разказвали семейни предания, след като са изчели Габриел Гарсия Маркес, Хуан Рулфо, Алехо Карпентиер, Мигел Анхел Астуриас... Могат да се прибавят още много имена. Но кой днешен романист на

континента, още повече начеващ, успява да остане неподвластен на творческото притегляне на тези големи художници? Вярно, Исабел Алиенде е заимствала някои похвати от всепризнатите латиноамерикански белетристи, но не ги е привнесла механично в творбата си. Ако започва с отделни сходства примерно с Гарсия Маркес, тя продължава и завършва като Исабел Алиенде.

В първите глави на романа реалността на миналото се гледа през очите на човек, разлистващ с умиление албум с пожълтели едновременни снимки на дядо и баба. Колкото по-отдавнашни са снимките, толкова по-ефективно — и по-ефектно — действа филтърът, който отсейва встрани от разказа обикновеното, делничното, и пропуска в него само най-ярките и обгърнати с романтичен ореол случки, образи, чувства. Той придава особена, чудновата обогрениост на тяхната истинност, без да я поставя под съмнение. Огражда я с удивителни, а не с въпросителни знаци. Пресъздаваната действителност се възприема като достоверна и силно наситена емоционално. Тази наситеност помага и крайно необичайното да се мотивира в контекста така, че да не избива на парадокс. Исабел Алиенде се е постарала — читателят ще прецени доколко е сполучила — да подчини и загатнато метафизичното на особени закони на логиката. Поне на логиката на литературното изображение. В някои сцени писателката отвежда реалността до самата граница на приказното, на вълшебното, на мита или на магическото. Побутва я да пристъпи отвъд с единия крак, но после винаги я връща съзнателно на отсамната страна. Затова върху романа не би трябвало да се поставя етикет „магически реализъм“. Исабел Алиенде използва елементи и на „магическа реалност“, и на „реално — чудно“, но главно — реализъм от „класически“ тип. Те се застигат, смесват се, преустроиват се като хор според песента, която ще изпълни. Някои излизат по-напред като солисти, но не пеят сами. В следващата песен солист е друг, те заемат място по-назад, но не излизат от състава. В този смисъл „Къщата на духовете“ предлага разнообразни съчетания на похвати. Те се преливат като в скачени съдове, които авторката наклонява ту към един, ту към друг. Общата им основа обаче — това е реализмът. В книгата няма магии, няма чудеса. Освен едно — чудото на словото. На богатия повествователен рисунък, постигнат с вода от много стилистични кладенци, с често редуващи се гами от настроения. Чудото, което

повишава каратите на идейното и на емоционалното въздействие на романа.

В началните глави на творбата, когато Къщата още не е построена или завършена като символ, духовете са синоним само на призраци, присъствието им е твърде бегло и не влияе върху действието. По-скоро служи като фон за изява на тънкото женско чувство за хумор на Исабел Алиенде, с което тя „приземява“ и най-необичайното. Духовете ѝ са в общи линии кротки, плахи и разсеяни. От пожълтелите страници на родовите хроники и на момичешките тетрадки — дневници излизат и занимателни случки, от които лъха носталгия по миналото и главно по детството. Но и тук писателката не остава безразлична към другите, към обществените духове. Първите, бутафорните, са по-скоро гости в сюжета. Негов двигател са сложните и съвсем не вълшебни процеси в буржоазното общество, конфликтите между причинителите и жертвите на социалните язви. В разказа и нахлуват — вече направо от живота — вкоренените от векове неправди, произволите на господарите, беззаконието на капитала, мизерията на потиснатите, у които кълнят семената на протеста.

За последната третина от романа си Исабел Алиенде не се е нуждаела от тетрадки — дневници. В тази част литературният материал е в основата си свидетелско показание. Тук ветрилото от художествени похвати по принуда се свива, тук всичко има по-отчетливи и по-стегнати реалистични измерения. Времето се задвижва с по-висока скорост, на по-бързи обороти работи и „камерата“ на авторката. Тя запечатва жестока, сурова реалност, вплита във вътъка на повествованието „документални кадри“ за преживяното от един народ в годините на подем и погром. Исабел Алиенде е белязала тези години с ударни заглавия — „Пробуждането“, „Заговорът“, „Терорът“, „Часът на истината“. Пресъздала ги е, сплавяйки доказано журналистическо майсторство с укрепващ белетристичен талант. Открила е мястото на своите литературни герои във водовъртежа на нелитературните събития от чилийската история около фашисткия преврат, обосновала е развитието на образите си както в художествен, така и в политически план. В тези последни глави температурата на политическите сблъсъци е висока, тя разпалва не толкова въображението, колкото гражданската позиция. Вековечната борба между доброто и злото придобива тук резки очертания, от рисунъка изчезват меките тонове, нежните

флажолети, закачливите пицикати. Няма ги ефирните полусенки и камерно ироничния тон, характерни за първите части на романа, където „смехът поправя нравите“, поне донякъде. Тук романът се превръща в безпощаден обвинителен материал, в безапелационна присъда над Пиночетовия неофашизъм като идеология и като практика. И над онези, които допуснаха, подготвиха или поздравиха „черния вторник“.

Но нито в началото на романа, нито тук читателят ще срещне назовани Чили или Салвадор Алиенде, или Пиночет. Писателката е искала да заклеими не само чилийския, а и всички други диктаторски режими в Латинска Америка, да разголи същността им, чиято алфа и омега е насилието. „Живея на континент, където насилието е всеприсъстващо — като въздуха... Имам предвид насилието, породено от произволите на военщината, от грубата сила — от всички онези прояви на зверство, с които е пропита самата атмосфера в Латинска Америка“, заявява в едно интервю чилийската писателка — антифашистка. Затова, макар че дори и за laik в съвременната история ще бъде пределно ясно, че навсякъде в романа става дума за Чили, Исабел Алиенде съзнателно не е назовала нито веднъж името на родината си. Заговори на местната реакция и ЦРУ срещу демократични правителства, военни преврати от фашистки тип, безследно изчезнали, борба на широките народни слоеве против режими, управляващи с нечувани насилия — това е било, е или може да бъде политическа реалност не само в Чили. Затова „Къщата на духовете“, без да е лишена от вътрешно присъщи национални белези, придобива по-широк политически смисъл и обхват. Тя престава да бъде само сага за почти вековното битие на един чилийски род и прераства в роман — обобщение и роман — предупреждение за почти всички народи и държави на юг от Рио Гранде.

„Моята земя — това е цяла Латинска Америка. Това не означава, че ние не признаваме особеностите на всяка страна на континента. Но ние всички имаме обща съдба и докато не станем господари на тази съдба, ни е съдено да ни смятат за отрепки в задния двор на Съединените щати“, заявява Исабел Алиенде. В коя страна в Латинска Америка — пък и не само там — благодушните призрци — палавници няма да изчезнат като белег за относителна безбурност на битието, щом като над Къщата се е разразил разрушителният ураган на

фашистки преврат? Всъщност още когато надвисват неговите черни облаци, духовете — призраци се спотаяват в най-скритите кътчета на Къщата и отстъпват в периферното зрение на авторката. На тяхно място във фокуса на вниманието ѝ остават, наслагват се, отсеиват се други духове. Духове, а не призраци. Духът на политическото разноезичие в семейството на сенатора заговорник Естебан Труеба — мини диктатора в есента и в зимата на своето противоречиво патриаршество в Къщата. Духът на поляризацията на политическите пристрастия и действия. А след преврата — духът на ужаса от фашисткия терор, неотминал и богаташката Къща. Под нейния смълчан и осиротял покрив остава само Алба, последната издънка на големия род, оцеляла по чудо от фашистките изтезания. Остава с тетрадките със семейните предания и със сенките на прокудените и на мъртъвците. Остава, за да разкаже тяхната история, историята на рода и трагедията на народа си. И своята собствена съдба.

В този роман има и любов, и обич. И смърт, и мъртвило. Смях и сълзи. Изгреви и залези. Има и поуки, и присъди, но те не се обявяват гръмогласно от авторката. Тях тя е предоставила на читателите.

Впрочем към обвинителното досие срещу диктатурата на Пиночет и срещу антинародните режими в Латинска Америка изобщо Исабел Алиенде е прибавила нов богат разобличителен материал, претворен художествено с по-сгъстена, още по-напрегнато пулсираща изобразителна сила. Излезе вторият ѝ роман „За любов и за сянка“, отново посветен на Чили и на нейната земя — „цяла Латинска Америка“. „Нашата Америка“, както я нарече Хосе Марти, както я мечта Симон Боливар. И както я видя в предсмъртния си час Салвадор Алиенде — земята, по която ще се разтворят широките друми, за да премине по тях новият, свободен човек. Рано или късно, но по-скоро рано. По-скоро рано.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.